

Gezinnen over grenzen

Een uitdaging voor het gezinsbeleid

DIRK GELDOLF

'Het sociaal beleid moet antwoord bieden op het groeiend aantal wereldfamilies en transnationale gezinsrelaties. Het gezinsbeleid doet dat nu te weinig.'

Hoe veranderen gezinnen in tijden van globalisering en migratie? Hoeveel afstand verdraagt de liefde en welke heeft ze nodig? Hoe ontstaan in een globaliserende wereld nieuwe liefdes- en familievormen over grenzen en afkomst heen? En wat betekent dat voor onze beleidsvisie op gezin, familie, samenleving? Dat zijn de kernvragen in het nieuwe en bijzonder boeiende boek 'Fernliebe. Leben im Globalen Zeitalter' van de Duitse sociologen Ulrich Beck en Elisabeth Beck-Gernsheim. Hun vragen zijn relevant, want steeds vaker moet het sociaal werk in deze wereld van toenemende globalisering, migratie en diversiteit aan de slag met gezinsrelaties over grenzen heen. Speelt ons gezinsbeleid voldoende in op die snelle toename van gezinnen van verschillende etnisch-culturele oorsprong in onze steden? En welke invloed heeft het migratiebeleid op deze gezinnen? Nu België de wet op de gezinshereniging heeft verstrengd om volgmigratie af te remmen, en Vlaanderen reikhalzend uitkijkt naar meer bevoegdheden voor een eigen gezinsbeleid, is het meer dan tijd om met een open blik naar de globalisering van gezinnen en relaties te kijken.

DE NORMALE CHAOS VAN DE LIEFDE...

Het gebeurt niet zo vaak dat de Duitse socioloog Ulrich Beck en zijn partner Elisabeth Beck-Gernsheim samen een boek schrijven. We kennen Beck van zijn werk over de mondiale risicomaatschappij (Geldof, 2011). Het voorbije decennium focuste hij steeds meer op globalisering en migratie. Elisabeth Beck-Gernsheim is misschien minder gekend. Zij doet al jaren onderzoek naar migratie en gezinnen. In 1990 publiceerden ze samen 'Das ganz normale Chaos der Liebe', een analyse van de veranderingen in gezin en relatie door individualiseringsprocessen. Zonder te moraliseren en zonder taboes toonden ze aan hoe de omgang tussen partners en ex-partners en de samenstelling van gezinnen veranderde in westerse samenlevingen na de jaren '60. Niet meer het klassieke kerngezin voor het leven, maar een veelvoud aan (elkaar opvolgende) relatievormen kenmerkt het einde van de 20ste eeuw. Juist omwille van hun focus op deze veranderingsprocessen riep het boek heel wat reactie op.

'Fernliebe' of liefde op afstand is ruim twee decennia later het vervolg daarop. De focus ligt nu op de verdere veranderingen inzake gezin en familie, maar vooral op de impact van globalisering op relaties. Opnieuw is het boek een blikopener die snel veranderende leefwerelden weet te ontsluiten. Eerder essayistisch geschreven en gebruik makend van

zowel eigen onderzoek als onderzoek van derden, typeren Beck en Beck-Gernsheim (2011, 15-16) hun werk als de ontwikkeling van een 'diagnostische theorie'. Het is heel inductief en juist daardoor relevant in tijden van snelle en fundamentele maatschappelijke verandering. Wat zij beschrijven, dwingt tot een grondige reflectie over 'gezinnen' in de 21ste eeuw en dus ook over ons 'gezinsbeleid'. Het loont de moeite om wat uitvoeriger bij hun analyse stil te staan.

HET SUCCES VAN SKYPE

Zoals vaak vertrekt Beck vanuit een ongewone invalshoek. Als illustratie voor de veranderende gezinsrelaties verwijzen ze naar het voorjaar 2011, wanneer Microsoft voor 5,9 miljard euro het internettelefoonbedrijf Skype koopt. Met Skype kan je gratis via het internet met elkaar telefoneren, dankzij de camera in of op je computer zelfs met rechtstreekse beeldverbinding. Wereldwijd heeft Skype zo'n 660 miljoen geregistreerde gebruikers. Het zegt iets over de groei van wat Beck en Beck-Gernsheim 'wereldfamilies' noemen: relaties tussen mensen en families die in verschillende landen of continenten leven. In zulke wereldfamilies krijgen ook de verschillen van een geglobaliseerde wereld concreet hun neerslag. Of met een boutade: steeds vaker leven we in een wereld waarin onze liefste op afstand is, en diegene die van ver komt, vaak het meest nabij woont (Beck en Beck-Gernsheim, 2011, 8).

Met de toename van het aantal wereldfamilies ontstaan nieuwe omgangsvormen, die betrekking hebben op afstand en nabijheid of op gelijkheid en ongelijkheid. Het beeld van de normale familie binnen nationale grenzen – het westerse nucleaire kerngezin – wordt aangevuld met andere invullingen en verwachtingen over gezin, relatie of opvoeding van kinderen. Dat zorgt voor turbulentie en botsingen. Toch zijn de auteurs geen pessimisten die alleen de gevaren en mislukkingen van relaties op afstand of huwelijksmigratie beschrijven. Vanuit

een realistisch beeld van kansen en risico's, van successen en mislukkingen proberen ze drijfveren en spanningsvelden in kaart te brengen. Wat gebeurt er als nationale grenzen en internationale rechtsregels, migratiewetgevingen en het onderscheid tussen eerste wereld en derde wereld dwars door families heen snijden? Wereldfamilies incorporeren vaker ook de mondiale tegenstellingen.

EEN VEELVOUD AAN WERELDFAMILIES

Er bestaat een veelheid aan zo'n wereldfamilies. Voor de hand liggende voorbeelden zijn poetsvrouwen, kindermisjes en au-pairs uit armere landen: zij illustreren de vervrouwelijking van de wereldwijde migratie. Toch zijn wereldfamilies niet alleen migrantengezinnen. Het zijn ook westerse families met kinderen als Erasmusstudent in het buitenland, familieleden die in het buitenland werken, mensen die de helft van het jaar elders wonen, van de Provence tot in Benidorm.

Wat gebeurt er als nationale grenzen, internationale rechtsregels en migratiewetgevingen dwars door families heen snijden?

Maar relevanter dan deze anekdotische voorbeelden is de vraag waarom dergelijke mondiale families een uitdaging zijn voor ons (vaak nog te traditionele) beeld van wat een familie is. De meerderheid van de families over de hele wereld leeft nog binnen een-

zelfde land en deelt eenzelfde staatsburgerschap. De ouders en hun schoolplichtige kinderen wonen in eenzelfde huishouden en op eenzelfde plaats, ze hebben eenzelfde herkomst en eenzelfde taal. En toch vallen steeds meer vrouwen, mannen, kinderen en families buiten dit normaalbeeld. Ze leven en beleven hun familiale solidariteit, uit eigen keuze of noodgedwongen, op afstand en over allerlei grenzen heen.

We zullen het volgens Beck en Beck-Gernsheim (2011, 23) dan ook moeten erkennen. Bij steeds meer mensen vallen de drie cruciale existentiële banden – plaats, land en familie – niet langer automatisch samen. Met de globalisering groeien niet alleen transnationale bedrijven, maar ook transna-

tionale families. Ze leven over nationale grenzen heen, maar soms en evengoed over religieuze, culturele of etnische grenzen binnen eenzelfde land. Het gaat dus zowel om families met eenzelfde etnisch-culturele achtergrond die op meerdere plaatsen in de wereld verspreid leven, als om mensen met verschillende etnisch-culturele achtergronden die nu op één plek samenleven. In beide gevallen is de familie de plaats waar de verschillen van deze geglobaliseerde wereld hun neerslag krijgen. De klassieke nationale familie staat niet lijnrecht tegenover deze mondiale families, het gaat eerder om twee uiteinden van een continuüm. Het is geen of-of-tegenstelling, maar een kwestie van meer-of-minder geglobaliseerde families.

GEMENGDE HUWELIJKEN

In onze samenleving leven steeds meer mensen met wortels in de migratie, zeker in onze steden. Daarnaast reist de gemiddelde Belg ook steeds meer. En het internet is een plaats waar mensen vaak over landsgrenzen heen contacten leggen. In deze globaliserende wereld zien we dan ook een toename van gemengde huwelijken, waarbij mensen van verschillende herkomst een relatie uitbouwen. Beck en Beck-Gernsheim waarschuwen terecht voor de etnisch-culturele val: het is niet omdat de partners etnisch-cultureel verschillen dat die verschillen meteen ook alles verklaren. Heel vaak spelen ook machtsverschillen, zeker in de verhouding van mensen ten opzichte van de meerderheidscultuur in ons land. Wie de taal (nog) niet kent, de wetten en gewoonten minder kent, is afhankelijk van de partner die zulke kennis wel heeft. Gemengde koppels botsen ook nog vaak op de vooroordelen van de klassieke wij-zij-beelden.

Tegelijk zien we dat relatie en migratie vaak samen gaan. Gezinshereniging op basis van een huwelijk is een legale manier om verblijfspapieren te bekomen. In een aantal migratielanden zijn gespecialiseerde bureaus aan het werk om lokale huwelijkskandidatenpartners in contact te brengen met mensen die

in Europa een buitenlandse partner zoeken. Websites geven kant-en-klare handleidingen om met immigratiediensten om te gaan. Zij richten zich zowel tot mensen van dezelfde afkomst (Belgen van Marokkaanse origine die huwen met iemand uit het land van herkomst van hun (groot)ouders) als tot mensen van andere origine (huwelijksbureaus gespecialiseerd in vrouwelijke huwelijkskandidaten uit voormalige Oostbloklanden of de Filipijnen).

Biculturele koppels benadrukken dat hun situatie niet bijzonder en toch anders is.

Biculturele koppels benadrukken dat hun situatie niet bijzonder en toch anders is. Ze moeten zich positioneren tegenover de meerderheidscultuur en worden zo alledaagse specialisten van interculturele communicatie (Beck en Beck-Gernsheim, 2011, 47). Vanuit hun eigen leven leren ze in de relatie en in hun verhouding tot de buitenwereld omgaan met culturele signalen, verwachtingen en normen. Gemengde huwelijken zijn zo een voortdurende oefening in het leren leven met verschillen. Zo'n proces lopen niet altijd van een leien dakje en kunnen explosief zijn. Dat bleek einde mei nog uit de gloednieuwe documentaire 'Uit Liefde Vermengd - mixed/with Love', een project van de Gentse Zehra Karademir in samenwerking met het sociaal-artistieke project Ambrosia's Tafel. De documentaire getuigt over gemengde relaties tussen kinderen van Turkse gastarbeiders en Belgen. Toen Zehra met Matthias wilde trouwen, weigerde haar vader zijn zegen. De documentaire brengt haar eigen verhaal en dat van andere Turks-Vlaamse koppels in het Gentse (www.ambrosiastafel.be).

HOVEEL AFSTAND VERDRAAGT DE LIEFDE?

Bij relaties op afstand (Beck en Beck-Gernsheim, 2011, 65 e.v.) is er een geografische afstand tussen partners (een relatie of familie op afstand) en een culturele afstand binnen gezinnen of families die in eenzelfde stad of land wonen. In beide gevallen zijn de grenzen gedurende de voorbije decennia veel poreuzer geworden. De mogelijkheden om te reizen en te migreren zijn – ondanks pogingen om migratie te beperken – toegenomen. Maar ook so-

ciale grenzen veranderden en de sociale controle verminderde. Het zoeken van een partner via het internet gaat letterlijk voorbij de klassieke grenzen van ruimte en tijd. Soms gaat het om chatrelaties zonder lichamelijkheid, vaak groeit na verloop van tijd toch de behoefte aan fysiek contact. Beck en Beck-Gernsheim tonen de veelheid aan vormen van die relaties: langdurige afstand bij migratie, lange periodes van geografische scheiding of een herhaling van korte periodes wanneer mensen periodiek in het buitenland werken. Zowel aan de bovenkant als aan de onderkant van de arbeidsmarkt groeien jobs die grensoverschrijdende flexibiliteit vereisen.

Bij liefde op afstand gaat het trouwens niet alleen om partnerrelaties maar ook om ouder-kind-relaties. De beschrijving van de 'nanny-industrie' is soms schrijnend: hoe Filipijnse of andere moeders hun eigen kinderen achterlaten om in de Verenigde Staten of Europa als 'nanny' de kinderen van anderen op te voeden. Zo daagt de geografische afstand ons beeld van nabijheid van relaties en families uit, en de culturele afstand ons beeld van liefde en relaties zelf. Ons huidige wereldbeeld vertrekt van zelfgekozen relaties op basis van liefde, met een vrije keuze voor eventuele kinderen. De westerse individualisering maakt dat relaties vaak niet meer voor het leven zijn, en dat zelfgekozen relaties elkaar soms kunnen opvolgen, met complexe waaiers aan nieuw samengestelde gezinnen als gevolg. Maar in andere tijden of in andere delen van de wereld bestaan ook heel andere visies op relaties. Vandaag zien we naast en samen met ons westerse model ook heel wat andere visies op relaties opdoemen bij mensen uit de migratie. Die verschillende visies op relaties botsen soms en dat merken we ook in de hulpverlening.

VOORBIJ DE NATIONALE STAAT

In de lijn van eerder werk wijzen de auteurs (2011, 93 e.v.) er opnieuw op hoe deze ontwikkelingen niet meer binnen de enge logica van een natiestaat kunnen worden begrepen. Maar een universalistisch

perspectief helpt ook niet. Zij pleiten opnieuw voor een kosmopolitisch perspectief (Beck, 2008; Gellodof, 2011). Dat staat haaks op de politieke visie die vanuit nationalistische en populistische reflexen de grenzen versterkt tussen wij en zij, binnen en buiten, de eigen gemeenschap en de anderen. Daarmee probeert men de migratiestromen af te remmen, de gezinshereniging te conditioneren en het verwerven van de nationaliteit te verstrengen. Maar ondertussen groeit in onze samenleving en zeker in onze steden de transnationaliteit en de ambivalentie (Vancluysen en Van Craen, 2011). Steeds meer gezinnen en families leven hier én ginder. Ze zijn

Belg en ook nog Turk, Marokaan of Serviër. Ze hebben familie in het land van herkomst, maar misschien ook in Nederland, Duitsland, Spanje of Frankrijk. We beleven niet het misluk-

ken van onze multiculturele maatschappij, maar het onvermijdelijke einde van onze monoculturele natiestaten. Met de globalisering, de klimaatcrisis en de toename van wereldfamilies groeien over nationale grenzen en geografische afstanden heen de 'Schiksalgemeenschappen': gemeenschappen met een lotsverbondenheid (Beck en Beck-Gernsheim, 2011, 94 e.v.). De 'globale andere' wordt zo steeds meer deel van ons leven. De tijd van afgesloten gemeenschappen en natiestaten is voorbij.

Beck en Beck-Gernsheim illustreren dat met onmiddellijk herkenbare en soms provocerende voorbeelden. Ze tonen hoe de – al dan niet legale – internationale handel in organen mensen uit de meest verscheidene landen en continenten verbindt. Herkenbaar zijn ook de mondiale verweving van de financiële markten, de mondiale impact van de klimaatopwarming en de groeiende migratiestromen die landen en continenten verbinden. De lotsgemeenschappen in de mondiale risicomaatschappij worden zo ook risicogemeenschappen, want ook de mondiale risico's worden gedeeld. De kosmopolitisering trekt over de grenzen en door de families en dat is zeer herkenbaar in de alledaagse realiteit van het sociaal werk.

*We beleven het
onvermijdelijke einde van onze
monoculturele natiestaten.*

In sommige migrantengezinnen huwen kinderen van de tweede of derde generatie met partners uit de landen van herkomst van hun ouders of grootouders. Migrantengezinnen hebben een internationaal familieleven: er is familie hier en in het land van herkomst, maar ook in andere Europese landen. Solidariteit speelt vaak een rol in die uitgebreide familie en over meerdere generaties heen. Zware economische crisissen, zoals vandaag in Griekenland of Spanje, zorgen voor een verdere stap in de migratie en doen mensen familie opzoeken in andere EU-lidstaten. Een voorbeeld daarvan is de 'Spanje-route': Marokkaanse migranten met Spaanse nationaliteit gaan bij gebrek aan werk hun geluk in andere EU-lidstaten zoeken, gebruik makend van netwerken van (verre) familie in Brussel of Antwerpen. Migrant en vluchtelingen sturen van hun inkomen hier, ook als dat onder de armoedegrens ligt, geld op naar familie in de landen van herkomst. Met de diversiteit groeit het aantal kantoor-tjes van Western Union en andere bedrijven die het storten van geld naar familie in het thuisland faciliteren. En aan de andere kant van de inkomensladder ziet al wie de Europese wijk in Brussel binnenwandelt Europa weerspiegelt in de glazen wanden van de luxueuze kantoren. Kortom: in steden als Brussel of Antwerpen leeft stilaan de helft van alle families over alle grenzen heen.

In steden als Brussel of Antwerpen leeft stilaan de helft van alle families over alle grenzen heen.

HUWELIJKSMIGRANTEN

Zo ontstaan alsmaar meer wereldfamilies. Aan de onderkant van de inkomensladder is huwelijksmigratie dé manier om legaal aan verblijfspapieren te geraken in rijkere landen. Naarmate die huwelijksmigratie aan belang wint, wordt het in de media en politiek steeds vaker verdacht gemaakt, zelfs gecriminaliseerd, schrijven Beck en Beck-Gernsheim (2011, 108 e.v.). Het gaat daarbij niet alleen om vermoedens van al of niet gedwongen schijnhuwelijken. In de mate de instrumentele motieven van het verkrijgen van verblijfspapieren meespeelt, is het een inbreuk op het westerse liefdesideaal en dus een

cultureel taboe. 'Fernliebe' vertrekt niet vanuit die veroordeling maar gaat op zoek naar de motieven voor deze huwelijksmigratie. Vaak is dat het resultaat van een geïndividualiseerd groepsproces. Dat kunnen we begrijpen als we het niet alleen vanuit het perspectief van de ontvangende samenleving benaderen, maar ook vanuit de samenleving die mensen moeten achterlaten. Bij huwelijksmigratie trouwen ook twee werelden. Voor veel families in armere landen is (huwelijks)migratie een investering in de toekomst. In een wereld van globalisering en migratie neemt in de tweede en derde wereld het belang van een nieuw huwelijks criterium toe: opent het migratieperspectieven? Niet nabijheid, maar juist geografische afstand wordt dan een kwaliteit van een mogelijke huwelijkspartner (Beck en Beck-Gernsheim, 2011, 125).

Juist omdat Europese landen migratie via asielprocedures of illegale migratie ontmoedigen, neemt het belang van huwelijksmigratie via gezinshereniging toe, ook buiten de eigen gemeenschap. Tegelijk is er een groeiende commercialisering waarbij rela-

tiebureaus bemiddelen om Filippijnse, Russische of andere partners (meestal vrouwen) in contact te brengen met trouwlustige Belgen (meestal mannen). Culturele conflicten, leeftijdsverschillen en ongelijke

machtsverhoudingen maken van die gemengde en bemiddelde huwelijken niet de meest stabiele. Er ontstaat een schemerzone van gedwongen over instrumentele huwelijken tot mensenhandel. Beck en Beck-Gernsheim pleiten hier voor de nodige politieke nuance: niet alle gemengde huwelijken zijn schijnhuwelijken of zuiver instrumenteel. Dat is een belangrijk signaal. Kijken we bij ons maar naar de procedure die gemengde koppels vandaag moeten doorlopen om te mogen trouwen in een stad als Antwerpen: je botst op schijnhuwelijken, maar evenzeer op verhalen over vernederende interviews die bij de geliefden peilen naar intieme details, omdat ze moeten bewijzen dat ze écht verliefd zijn op elkaar en elkaar door en door kennen. Maar de au-

© Lisa Van Damme

teurs gaan nog een stap verder en bekijken dit opnieuw vanuit het perspectief van de landen van herkomst: slachtoffers van huwelijksmigratie zijn vaak ook 'daders' of misschien juist 'actoren'. Het gaat om mannen en vrouwen die – al of niet samen met de familie – een afweging hebben gemaakt en de zekerheid voor een leven in armoede inruilen voor de onzekerheid van huwelijksmigratie en een kans op sociale stijging. Zij zijn bereid om risico's te lopen of offers te brengen in de relatie tot ze verblijfspapieren kunnen verwerven. Die afweging kunnen we maar begrijpen als we ook het alternatief – blijven leven in het herkomstland – mee in beeld brengen. Ondertussen proberen ze er het beste van te maken.

De tegenstelling tussen onze romantische westerse liefde en de gedwongen of instrumentele huwelijken vervaagt door tussenvormen, combinaties en overgangperiodes.

MOEDERLIEFDE

Het boek wrikt aan vastgeroeste denkbeelden en opent onze blik voor veranderende migratie- en familiepatronen. Gastarbeiders waren mannen die we naar ons land lokten voor zware arbeid: de heropbouw na de Tweede Wereldoorlog, het werk in de mijnen en de staalindustrie, de aanleg van wegen, het graven van metro's. Vanuit die historische context zitten we met een mannelijk beeld van

migratie. Migratie van vrouwen is dan volgmigratie. Tegen dat dominante beeld gaan Beck en Beck-Gernsheim in. Zij wijzen op de vervrouwelijking van migratie en op het toenemend belang van migrantenvrouwen in de zorgarbeid. We vinden steeds meer allochtone werkneemsters in de ouderenzorg of thuiszorg, via dienstencheques of in het zwart. Om te kuisen, te koken en te zorgen. Tweeverdieners en éénundergezinnen doen beroep op opvangmoeders, babysits of au-pairs die hun eigen kinderen hebben achtergelaten bij familie in het land van herkomst. Transnationaal moederschap en transnationale opvoedingspatronen wijzen op een 'care drain' naar onze keukens en kinderkamers.

Onze blik verruimt als we niet alleen door een westerse bril kijken. Vanuit dat oogpunt zijn migrantenvrouwen nog minder geëmancipeerd en spelen traditionele patriarchale verhoudingen in sommige culturen nog veel sterker. Maar ons ideaal van gelijkheid tussen mannen en vrouwen is het resultaat van een feministische strijd in de 20ste eeuw. Beck en Beck-Gernsheim (2011, 168-185) brengen het perspectief van de landen van herkomst mee in beeld. Dan zien we dat veel migrantenvrouwen in wereldfamilies grotere stappen voorwaarts zetten dan hun seksegenoten die niet migreren. Zo is echtscheiding bij ons wettelijk mogelijk en cultureel aanvaard. Huwelijksmigranten winnen prestige in de familie die ze achterlaten, ook al komen ze in onze samenleving vaak aan de onderkant van de sociale ladder terecht. Beck verzet zich tegen het methodologisch nationalisme in ons denken en ons onderzoek. Wie de situatie van wereldfamilies écht wil begrijpen, kan dat volgens hem nooit door alleen met een westerse blik te kijken. We moeten ook de spanningen tussen beide werelden in de wereldfamilies leren zien. Pas dan kunnen we statusdiscrepanties begrijpen. Ook wie hier onderaan de sociale ladder staat, kan al aan prestige en welvaart gewonnen hebben ten aanzien van de familie in het land van herkomst. Deze mechanismen sturen de

solidariteit tussen migrantengezinnen hier en de familie in het land van herkomst. Ze helpen begrijpen waarom zelfs arme migrantengezinnen hun schamele leefloon of informele inkomen delen met hun familie.

VEELVOUD AAN FAMILIEMODELLEN

De veranderingen van de familiestructuren door de globalisering zorgen er voor dat het westerse familiemodel van de 20ste eeuw ook in Europa niet meer het enige is (Beck en Beck-Gernsheim, 2011, 187). Het heeft geen monopolie meer op en in onze moderniteit. Hoewel nu nog dominant, is het zeker in de steden één model naast andere. In deze toenemende veelheid aan tussenvormen die variëren in plaats en tijd vervaagt zelfs het onderscheid tussen de nationale, territoriaal gebonden familie en mobiele transnationale familiestructuren. Familiale solidariteit overstijgt de grenzen van de natiestaat. Tegenover de individualiseringstendens die het westerse familiebeeld de voorbije decennia kenmerkte, staan wereldfamilies waarin netwerken van de uitgebreide familie een grotere rol spelen. De loyaliteit die de familie vraagt over grenzen heen kan botsen met de loyaliteit die natiestaaten vragen van nieuwkomers. Denk maar aan de verwachting dat mensen hier een partner zoeken en vinden versus de verwachting van families in landen van herkomst.

Familiale solidariteit overstijgt de grenzen van de natiestaat.

Twintig jaar geleden, in hun boek 'Das ganz normale Chaos der Liebe', was de basisvraag welk veelvoud aan relatievormen zouden ontstaan als relaties door de individualiseringsprocessen niet langer alleen via een huwelijk en voor het leven vorm zouden krijgen. In dit boek verruimen ze die vraag en onderzoeken ze de nieuwe, normale chaos van globale relaties en wereldfamilies, waarbij families steeds vaker over landsgrenzen heen leven. In het einde van hun boek ontwikkelen Beck en Beck-Gernsheim (2011: 224 e.v.) een aanzet tot 'model' van zulke wereldfamilies. Ze doen dat overzichtelijk op basis van vijf dimensies.

HET MODEL VAN DE WERELDFAMILIE

De globalisering en de ontwikkeling van wereldfamilies zorgt er op de eerste plaats voor dat de 'uitgesloten andere' deel wordt van onze wereld en ons leven. Via de kinderen op school, de kinderoppas, de huishoudhulp, de stielmannen die het huis verbouwen, de nachtwinkel om de hoek, vervaagt de kloof tussen wij en zij met de dag. Bovendien zorgen wereldfamilies er voor dat communicatie over grenzen heen loopt. Dat is niet alleen een technisch proces dat zich vertaalt in telefoonwinkels of internet- en skype-telefonie. Het maakt van de wereldfamilies ook pioniers van interculturele netwerken en communicatie. Een derde element is dat de globale ongelijkheid in en door wereldfamilies opeens ook namen en gezichten krijgt. Nationale families golden (niet altijd terecht) als een egaliserende institutie: leden van de nationale familie werden meestal tot een zelfde sociale laag gerekend (rijk, arm, middenklasse) met een trage intergenerationele mobiliteit. Bij wereldfamilies zit de toenemende ongelijkheid in de familie zelf en over de continenten verspreid. Deze verschillen sturen familiale solidariteit en volgmigratie.

Dé wereldfamilie bestaat natuurlijk niet. Het is een verzamelbegrip voor een culturele pluraliteit aan familiepraktijken.

Een vierde kenmerk is dat wereldfamilies het nationale recht overstijgen. Ze botsen op nationale visum- en migratieregels, op nationaal georganiseerde sociale zekerheidsstelsels of wetgevingen die familiale solidariteit vormgeven. In steeds meer landen wordt het recht op gezinshereniging aan voorwaarden gekoppeld, zoals inkomen of taalkennis. Onderzoeken naar schijnhuwelijken worden strenger. Omgekeerd zorgen verschillen tussen nationale wetgevingen ook voor migratieprocessen, want familieleden gaan elkaar opzoeken in landen waar de wetgeving die mogelijkheid biedt. De intra-EU-migratie, maar evengoed de asielwetgeving of de regels voor gezinshereniging illustreren verschuivingen tussen landen op basis van aanpassingen in wetgeving. Na een echtscheiding zien we steeds vaker dat één van de partners zich bij familie in een ander land vestigt. Verdeling van eigendom

of afdwingen van alimentatie overstijgen dan de mogelijkheden van nationale regelgeving. Sociaal werkers in stedelijke OCMW's botsen iedere dag op deze wettelijke verschillen, wanneer na echtscheiding mensen hun rechten op alimentatie moeten uitputten over grenzen heen.

Als vijfde en laatste dimensie van wereldfamilies vermelden Beck en Beck-Gernsheim de strijd om het beeld en de definitie van wat een 'goede familie' is. Hier botsen de wereldbeelden frontaal. De kritiek vanuit de meerderheidsmaatschappij op nieuwkomers is dat de familiestructuren van migrantenfamilies nog te vaak patriarchaal, autoritair en ongelijk voor vrouwen zijn. Omgekeerd ervaren vele migrantenfamilies de westerse individualisering als een verraad aan hun familiale loyaliteit, waarbij mensen te veel vrijheid zouden hebben.

Met een tweede en derde generatie die hier opgroeit, zetten deze loyaliteitsconflicten zich ook door binnen de wereldfamilies. Maar dé wereldfamilie bestaat natuurlijk niet. Het is een verzamelbegrip voor een culturele pluraliteit aan familiepraktijken, die de grenzen

tussen eerste, tweede en derde wereld overstijgen tot in intieme relaties. Ze belichamen de spanningen tussen centrum en periferie, westerse en niet-westerse moderniteit. En deze dynamiek is niet vanuit een nationaal standpunt te begrijpen. Ze staan niet per definitie open voor de wereld. Hoewel ze over grenzen en culturen heen leven, zijn sommige juist erg gesloten, traditioneel en antimodern. Vijandsbeelden in de meerderheidsamenleving kunnen zulke sluitingsprocessen versterken of een openheid naar ontvangende samenlevingen afremmen. Ondermeer daarom vormen deze wereldfamilies ook een uitdaging voor ons nationale en Vlaamse beleid, zowel inzake migratie, integratie als gezinsbeleid.

UITDAGINGEN VOOR EEN 'GEZINSBELEID'

'Fernliebe. Lebensformen im globalen Zeitalter' is een prikkelend boek. De kracht ervan is dat het de ontwikkelingsdynamiek laat zien van families in onze steden die zich over nationale grenzen heen bewegen. In de 21ste eeuw zal de familie minder aan één plaats of land gebonden zijn. Ze zullen meer transnationaal zijn. We worden gevraagd om die ontwikkeling niet alleen vanuit onze nationalistische bril te bekijken en te problematiseren. Voor een beter begrip en om morele veroordelingen te vermijden, geven de auteurs inzicht in de dynamiek en conflicten binnen deze wereldfamilies. Voor wie integratie bewust verwacht met assimilatie is dat een bedreigend perspectief. Voor wie integratie opvat als een proces van wederzijdse aanpassing levert het meer inzicht. Het zal ook een impact (moeten) hebben op ons gezinsbeleid. De voorbije decennia is dat verbreedt tot de veelheid aan samenleving- en relatievormen. Het sociaal beleid moet in de 21ste eeuw antwoord bieden op het groeiend aantal wereldfamilies en transnationale gezinsrelaties. Het gezinsbeleid van Jo Vandeurzen doet dat nu te weinig.

De beleidsnota '2009-2014 Welzijn, Gezondheid en Gezin' beperkt zich tot de vaststelling dat er een continue toename is van kinderen in allochtone gezinnen.

'Al ruim 20% van de kinderen geboren in 2008 heeft een moeder van niet-Belgische herkomst. Opmerkelijk is ook dat voor ongeveer 20% van de kinderen in het Vlaamse Gewest Nederlands niet de moedertaal is. Onderzoek wijst uit dat jonge kinderen die thuis een andere taal spreken geconfronteerd worden met grotere uitdagingen om het later goed te doen op school of op de arbeidsmarkt.' Inzake ouderen signaleert de beleidsnota terecht dat de allochtone zorgvraag stijgt: 'De diensten en voorzieningen moeten hun aanbod op deze vraag afstemmen, want in onze Vlaamse samenleving groeit de multiculturele diversiteit. Blijvende aandacht voor diversiteit en integratie is een permanente opdracht. Voor de zorgsectoren betekent dit

nieuwe uitdagingen maar ook nieuwe kansen. Het zorgaanbod moet voor etnisch-culturele minderheden toegankelijk zijn' (Vandeurzen, 2009). De minister wil 'het initiatief nemen om interculturalisering op de agenda van de zorgsectoren te plaatsen en afspraken maken om samen te werken. We bekijken deze aandacht vanuit twee invalshoeken: de toegankelijkheid van het aanbod en de tewerkstelling.' (Vandeurzen, 2009, 46).

Het zijn noodzakelijke maar te korte stappen. Onze steden verkleuren niet alleen sneller dan het sociaal werk (Geldof, 2011) maar ook sneller dan ons gezinsbeleid. Dat leert de praktijk van OCMW's, CAW's, Centra voor Leerlingenbegeleiding, diensten voor thuisbegeleiding en jeugdzorg (Van Robaeys en Driessens, 2011). Het boek van Beck en Beck-Gernsheim toont dat de etnisch-culturele diversiteit versneld tot een groeiende pluraliteit aan gezinsvormen leidt. De toename van transnationale families vraagt een aangepast gezinsbeleid op vele vlakken: homogenisering van familierecht op Europees vlak, een sterkere gezinsdimensie in het mi-

gratiebeleid, een vlottere uitwisseling van sociale zekerheidsgegevens tussen landen, betere afspraken om alimentatie op te eisen, zicht op de diversiteit van motivaties bij gemengde huwelijken en op de rechten van kinde-

ren in transnationale gezinnen. Dat is nog onontgonnen terrein. Ons gezinsbeleid moet oog krijgen voor de kracht van transnationale familiebanden en voor de belemmeringen ervan. Gezien de demografische ontwikkelingen en de sterke volgmigratie moeten we dit meenemen in onderzoek en in beleidsvoorbereidende debatten.

Het gezinsbeleid moet oog krijgen voor de kracht van transnationale familiebanden.

Dirk Geldof is socioloog, docent aan het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (HUB), lector aan de Karel-de-Grote Hogeschool en OCMW-raadslid in Antwerpen. Feedback is welkom via www.dirkgeldof.be

Verwijzingen

- Beck, U. (2008), *Die Neuvermessung der Ungleichheit unter den Menschen: Soziologische Aufklärung im 21. Jahrhundert*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim E. (1990), *Das ganz normale Chaos der Liebe*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim E. (2011), *Fernliebe. Lebensformen im globalen Zeitalter*, Berlin, Suhrkamp.
- Beck-Gernsheim, E. (2004), *Wir und die Anderen. Vom Blick der Deutschen auf Migranten und Minderheiten*, Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Geldof, D. (2011), *Onzekerheid. Over leven in de risicomaatschappij*, Leuven/Voorburg, Acco.
- Geldof, D. (2011), 'Nood aan interculturalisering. Steden verkleuren sneller dan sociaal werk', in *Alert* (37), 2, 8-18.
- Geldof, D. & Driessens, K. (2011), 'Armoede in de 21ste eeuw', in *Welzijnsgids Kluwer*, 82, 23-47.
- Heyse, P., Pauwels, F., e.a. (2007), 'Liefde kent geen grenzen: Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van huwelijksmigratie vanuit Marokko, Turkije, Oost Europa en Zuid Oost Azië', *Rapport in opdracht van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding*, Brussel, Oases/CEMIS/HIVA.
- Vancluysen, K. & Van Craen, M. (2011), 'Transnationale activiteiten en sociaal-culturele integratie: verenigbaar of niet?', in: Ackaert, J. & Van Regenmortel, T. (red.), *Gelijk oversteken. Een staalkaart van onderzoeksbevindingen rond integratie*, Brugge, Vanden Broele.
- Van Robaeys, B. & Driessens, K. (2011), *Gekleurde armoede en hulpverlening. Sociaal werkers en cliënten aan het woord*, Leuven, LannooCampus.
- Vandeurzen J. (2009), *Beleidsnota 2009-2014 Welzijn, Volksgezondheid en Gezin*, Brussel, Vlaams Parlement.
- Vandeurzen J. (2011), *Beleidsbrief Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2011-2012*, Brussel, Vlaams Parlement.